

Onderwerp **Voorwaarden voor gebruik OSV2020-Uitslagvaststelling**

Inleiding

Het is van belang dat de verkiezingsuitslagen op een correcte en zorgvuldige wijze tot stand komen en dat burgers vertrouwen kunnen hebben in de uitslag. Naast het gebruik van papier en potlood bij de stemming, wordt voor het vaststellen van de uitslag gebruik gemaakt van digitale hulpmiddelen. Computers kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan een betrouwbare optelling. Maar het gebruik van computers brengt ook risico's met zich mee. Het is belangrijk dat digitale hulpmiddelen, zoals OSV2020, zorgvuldig worden gebruikt en dat gebruikers zich realiseren dat zij een belangrijke rol hierbij hebben.

In deze richtlijn wordt een aantal concrete aanwijzingen gegeven waar de gemeente gevolg aan dient te geven bij het gebruik van Ondersteunde Software Verkiezingen 2020 Uitslagvaststelling (OSV2020-U). Het uitgangspunt is dat de gemeente ervoor verantwoordelijk is dat OSV2020-U op een adequate en goed beveiligde omgeving wordt gebruikt en dat procedures vanuit [de Baseline Informatiebeveiliging Overheid \(BIO\)](#) worden gevolgd.

Fysieke omgeving

Uitgangspunt: Enkel daartoe bevoegde personen hebben toegang tot uitslaggegevens en het computersysteem. Kiezers kunnen onder begeleiding en onder voorwaarden toegang krijgen tot de fysieke ruimte waar het computersysteem staat.

Toelichting: Om de integriteit van de uitslaggegevens en het computersysteem te waarborgen dient voorkomen te worden dat onbevoegde personen fysiek toegang hebben tot de (niet vrijgegeven) uitslaggegevens of het computersysteem.

Richtlijn:

- Zorg voor ruimtes die voldoende af te sluiten zijn en zorg dat er toezicht is.
- Weet welke personen wel en welke niet binnen deze ruimtes mogen zijn. Kiezers mogen de ruimtes onder begeleiding betreden, maar mogen nooit alleen worden gelaten en mogen enkel de ruimte betreden, mits de orde niet wordt verstoord.
- Zorg dat er actie wordt ondernomen als onbevoegde personen de ruimtes betreden of als er niet toegestane handelingen plaatsvinden.

Hardware

Uitgangspunt: Maak gebruik van betrouwbare computers en netwerkhardware.

Toelichting: Het vaststellen van de verkiezingsuitslag vindt plaats binnen een relatief korte periode. Het systeem dat daarbij wordt gebruikt wordt veelal in een korte tijd opgebouwd en nadat de uitslag is vastgesteld weer ontmanteld. Goede computer- en netwerkhardware voorkomt de kans op storingen.

Richtlijn:

- Maak gebruik van computerhardware die voldoet aan de systeemvereisten¹.
- Maak geen gebruik van gedeelde computerhardware die ook voor andere systemen/programma's wordt gebruikt.
- Zorg ervoor dat als computerhardware niet wordt gebruikt, deze veilig is opgeslagen en niet voor onbevoegden toegankelijk is.

Netwerk

Uitgangspunt: De gegevensuitwisseling binnen het netwerk met OSV2020 computers kan niet worden beïnvloed door computersystemen buiten het netwerk.

Toelichting: Evenals bij de fysieke omgeving, dient te worden voorkomen dat onbevoegde personen langs elektronische weg toegang hebben tot de uitslaggegevens.

Richtlijn:

- Maak gebruik van een fysiek gescheiden netwerk zonder koppeling met de reguliere IT-infrastructuur van de gemeente en maak geen koppeling met het internet².
- Zorg dat eventueel aanwezige draadloze communicatiemodules, zoals WiFi en Bluetooth uit zijn (doe dit doormiddel van de instellingen in de BIOS/UEFI van de computer).
- Controleer of er geen andere netwerkkabels zijn aangesloten dan die daadwerkelijk voor het gebruik van OSV2020 nodig zijn.

Besturingssysteem

Uitgangspunt: Een veilig en stabiel werkend besturingssysteem zorgt tevens dat de daarop gebruikte OSV2020 software betrouwbaar kan worden gebruikt.

Toelichting: Het besturingssysteem is een complex en veelomvattend stuk software en is de basis voor de programma's die erop geïnstalleerd zijn. Is het besturingssysteem kwetsbaar of toegankelijk voor onbevoegden, dan kan dat ook gevolgen hebben voor de software die daarop wordt gebruikt en voor andere computers die ermee verbonden zijn.

Richtlijn:

- Maak gebruik van een besturingssysteem waarvoor nog steeds (beveiligings)updates beschikbaar worden gesteld.
- Als de computer waarop de OSV2020 software wordt geïnstalleerd ook voor andere doeleinden is gebruikt, installeer dan een schoon besturingssysteem.
- Voorzie in hardening van het systeem³, zodat het besturingssysteem zo stabiel en veilig mogelijk is ingesteld voordat OSV2020 wordt geïnstalleerd.
- Installeer op de computer(s) uitsluitend de programmatuur die nodig is voor het gebruik van OSV2020.

¹ Op de website van de Kiesraad zijn [de minimale systeemvereisten voor OSV2020](#) te vinden.

² In OSV2020-U is een controlemechanisme ingebouwd dat controleert of het computersysteem is verbonden met internet. OSV2020-U sluit zichzelf af als een verbinding met internet wordt gedetecteerd.

³ De Informatie Beveiligingsdienst heeft [een handreiking beschikbaar gesteld over hardening-beleid voor gemeenten](#)

Systemaccounts

Uitgangspunt: Enkel de personen die betrokken zijn bij de uitvoering van het proces beschikken over een systeemaccount dat toegang geeft tot het computersysteem.

Toelichting: Systeemaccounts zijn de sleutel tot het besturingssysteem. Zonder de juiste inloggegevens heeft een persoon, in beginsel, geen toegang tot het computersysteem. Door systeemaccounts goed in te stellen wordt voorkomen dat onbevoegden toegang hebben tot het systeem en de daarop beschikbare gegevens en programma's.

Richtlijn:

- Zorg dat alleen de systeemaccounts zijn ingesteld die nodig zijn en verwijder of schakel overbodige accounts uit.
- Stel toereikende inlogcredentials in, geen zwakke wachtwoorden⁴ of inlogcombinaties die makkelijk te raden zijn.
- Stel de juiste gebruikersrechten in en voorkom dat gebruikers meer kunnen dan nodig is. Gebruik alleen de administrator/root rechten als dat echt nodig is en alleen door personen die weten wat ze aan het doen zijn.

Installatie OSV2020

Uitgangspunt: OSV2020 dient correct geïnstalleerd te worden.

Toelichting: Voor een goede verwerking van de uitslaggegevens is het belangrijk dat OSV2020 juist is geïnstalleerd.

Richtlijn:

- Stel voordat over wordt gegaan tot de installatie van OSV2020, de authenticiteit van de installatiebestanden vast. Voor de authenticiteit dient de hash-code van het installatiebestand te worden vergeleken met de hash-code op de website van de Kiesraad.
- Installeer OSV2020 op een geschikte locatie op de (server) computer en zorg dat de installatielocatie en de datamap locatie bekend is bij de beheerder/verantwoordelijke in geval van eventuele storingen.
- Gebruik bij voorkeur de OSV2020 server computer niet als invoerstation en gebruik (een) client computer(s) voor het invoeren en inlezen van gegevensbestanden.
- Configureer de systeem firewall zo dat enkel de vereiste communicatie beschikbaar is vanuit het netwerk.

OSV2020 Gebruikers

Uitgangspunt: De handelingen die met behulp van OSV2020 worden uitgevoerd dienen correct plaats te vinden.

Toelichting: Om vast te stellen welke gebruikers wat hebben gedaan houdt OSV2020 een log bij van acties die plaatsvinden. Om ervoor te zorgen dat acties herleidbaar zijn tot een persoon is het van belang dat in OSV2020 herleidbare gebruikers worden aangemaakt.

Richtlijn:

- Stel voor de verschillende personen die met OSV2020 (gaan) werken afzonderlijke gebruikers in en stel daarvoor de juiste OSV2020 gebruikersrol in.

⁴ De Informatie Beveiligingsdienst heeft een [handreiking beschikbaar gesteld over wachtwoordbeleid](#).

- Stel een toereikend wachtwoord in, voorkom zwakke wachtwoorden of inlogcombinaties die makkelijk te raden zijn. Voor elke gebruiker dient een wachtwoord te worden ingesteld dat bestaat uit minimaal 9 tekens. Voor de verkiezingsleider 12 tekens. Maak bij voorkeur gebruik van een wachtwoord-zin.
- Voorkom dat iemand kan inloggen met andermans inloggegevens. Voorkom het gebruik van de wachtwoordmanager van de browser zodat de OSV2020 gebruikersnaam en het wachtwoord worden onthouden en gebruikt kunnen worden door een andere persoon (onder hetzelfde computeraccount).
- Zorg dat maar 1 persoon gebruik kan maken van het initiële 'admin' account en dat bekend is wie dat is. Maak voor de beheerder een tot een persoon te identificeren account aan.

Invoeren van gegevens

Uitgangspunt: De gegevens die in OSV2020 worden ingevoerd dienen correct te zijn.

Toelichting: Voor de vaststelling van de uitslag worden gegevens in OSV2020 ingevoerd. Zo worden de kandidatenlijsten ingelezen die eerder zijn vastgesteld en de aantallen stemmen op kandidaten en partijen ingevoerd. Voor een correcte uitslag is het van belang dat wordt voorkomen dat onvolledige of onjuiste gegevens in OSV2020 terechtkomen.

Richtlijn:

- Controleer bij het inlezen van een gegevensbestand (zoals de kandidatenlijst) in OSV2020 of de hash-code die getoond wordt op het scherm, overeenkomt met de hash-code op het bijbehorende document.
- De (stembureau)uitslagen worden minimaal 2 keer ingevoerd en door verschillende personen (vier-ogen-principe).
- Voorkom dat onbetrouwbare gegevensdragers (zoals een onbekende USB-stick) direct op de OSV2020-server worden aangesloten en dat eventueel ongewenste gegevens op de server computer terecht komen. Voorkom tevens dat ongewenste bestanden via het netwerk op de server computer terecht kunnen komen.

Overdracht van uitslagen en het officiële document met de uitslag

Uitgangspunt: Het officiële uitslagendocument dient de juiste uitslag te bevatten.

Toelichting: Nadat alle (stembureau)uitslagen zijn ingevoerd en vervolgens met OSV2020 de stemtotalen zijn berekend, dient de uitslag te worden vastgelegd op papier. OSV2020 maakt hiertoe het modeldocument aan dat hiervoor wordt gebruikt. Als het officiële document met de uitslag wordt geprint, is het van belang dat dit de juiste uitslaggegevens bevat.

Richtlijn:

- Zorg dat het eventuele bewerken van het uitslagendocument op een betrouwbare computer gebeurt en dat voor het printen van het document een betrouwbare printer wordt gebruikt. Maak geen gebruik van een printer die met het internet of via WiFi verbonden is.
- Controleer na het printen of het document (nog steeds) de correcte uitslag bevat.

Maak een back-up van de door OSV2020 aangemaakte gegevens- en logbestanden en bewaar deze 3 maanden.